

استفاده از شواهد در تصمیم‌گیری‌های نظام سلامت

نویسندگان:

لیلا دشمنگیر

سید رضا مجدزاده

حکیمه مصطفوی

نام کتاب : استفاده از شواهد در تصمیم‌گیری‌های نظام سلامت

مولفین: لیلا دشمنگیر، سیدرضا مجدزاده، حکیمه مصطفوی

ناشر: پژوهاک البرز به سفارش دانشگاه علوم پزشکی تبریز

تیراژ: ۱۰۰۰

سال چاپ: ۱۳۹۷

نوبت چاپ: اول

قطع: وزیری

تعداد صفحه: ۲۰۰

چاپ: البرز

قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۲۱-۰۹-۸

سرشناسه	:	دشمنگیر، لیلا، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	استفاده از شواهد در تصمیم‌گیری‌های نظام سلامت / نویسندگان لیلا دشمنگیر، سیدرضا مجدزاده، حکیمه مصطفوی؛ به سفارش دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
مشخصات نشر	:	تبریز: پژوهاک البرز، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۲۰۰ ص.
شابک	:	۳۲۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۲۱-۰۹-۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	سیاست پزشکی
موضوع	:	Medical policy
موضوع	:	سیاست پزشکی — ایران
موضوع	:	Medical policy -- Iran
موضوع	:	پزشکی مبتنی بر شواهد
موضوع	:	Evidence-based medicine
موضوع	:	سلامت‌پروری — ایران — برنامه‌ریزی
موضوع	:	Health promotion -- Planning -- Iran
شناسه افزوده	:	مجدزاده، سیدرضا، ۱۳۴۶ -
شناسه افزوده	:	مصطفوی، حکیمه، ۱۳۶۰ -
شناسه افزوده	:	دانشگاه علوم پزشکی تبریز
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۷ ۵۵الف/۳۹۳RA
رده بندی دیویی	:	۱/۳۶۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۴۲۷۳۱

فهرست

۷	درباره نویسندگان
۹	پیشگفتار
۱۳	مقدمه

۱۷	مروری بر سیاست گذاری سلامت	فصل اول
۱۹	سیاست گذاری	
۲۰	سیاست گذاری سلامت	
۲۱	فرایند سیاست گذاری	
۲۲	مرحله اول: تشخیص مشکل و تنظیم دستور کار	
۳۲	مرحله دوم: تدوین سیاست	
۳۳	مرحله سوم: اجرای سیاست	
۴۸	مرحله چهارم: ارزشیابی سیاست	

۵۱	ذینفعان در فرایند سیاست گذاری سلامت	فصل دوم
۵۳	گروه های ذینفع	
۵۶	انواع مختلف گروه های ذینفع	
۶۱	کارکردهای گروه های ذینفع	
۶۳	اثرات گروه های ذینفع	

۶۷	سیاست گذاری آگاه از شواهد	فصل سوم
۶۹	شواهد چیست	
۷۰	انواع شواهد	
۷۰	پژوهش و اولویت گذاری پژوهشی	
۸۱	نقش شواهد پژوهشی در سیاست گذاری سلامت	
۸۵	حرکت به سمت سیاست گذاری آگاه از شواهد	
۹۱	ترجمان دانش	

فصل چهارم

تولید شواهد پژوهشی

۱۰۱

چرخه پژوهش

۱۰۳

مرحله اول: تعریف مشکل مرتبط با حوزه علم

۱۰۳

مرحله دوم: تدوین فرضیه و طرح پژوهشی

۱۰۷

مرحله سوم: اجرای پژوهش

۱۰۸

مرحله چهارم: ارزشیابی پژوهش

۱۰۸

فصل پنجم

استفاده از شواهد پژوهشی در سیاست گذاری سلامت

۱۳۱

فرایند تولید شواهد

۱۳۳

بکارگیری شواهد پژوهشی در سیاست گذاری

۱۳۵

معیارهای بکارگیری شواهد پژوهشی در فرایند سیاست گذاری

۱۴۶

انواع پژوهش ها و احتمال بکارگیری نتایج حاصل از آنها در سیاست گذاری

۱۴۸

شبکه های دانش

۱۵۴

تدوین خلاصه سیاستی

۱۵۵

گفتمان سیاستی

۱۶۳

مشارکت همگانی برای سیاست گذاری آگاه از شواهد

۱۶۴

فصل ششم

موانع استفاده از شواهد پژوهشی و راهکارهای تسهیل فرایند آن ها

۱۶۹

پرکردن شکاف میان شواهد و سیاست ها

۱۷۳

موانع موجود بر سر راه سیاست گذاران برای استفاده از یافته های پژوهشی

۱۷۵

چالش های مشترک پژوهشگران و سیاست گذاران

۱۸۲

راهبردهایی برای افزایش تعامل میان سیاست گذاران و پژوهشگران

۱۸۶

ارزیابی میزان مفید بودن پژوهش ها در سیاست گذاری های سلامت

۱۹۲

خلاصه کلام

۱۹۶

منابع

۱۹۹

واژه یاب

۲۰۹

واژه نامه

۲۱۱

عالم سیاست‌گذاری عالم کاربرد قدرت برای تصمیم‌گیری است. بنابراین ممکن است عالم شفاف و بی‌غل و غشی نباشد. این، هم در مقیاس یک کشور و هم در مقیاس جهانی صادق است. قدرتمندان همواره تمایل دارند همه چیز را به نفع خودشان تمام کنند، اگرچه ممکن است هرگز نیت خود را آشکار نکنند. آنان معمولاً در پشت شعارهای زیبایی که برای مردم جذابیت دارند پنهان می‌شوند و حتی اگر بتوانند راه آگاهی مردم از مشکلات و روش‌های برخورد با آن‌ها را مسدود می‌کنند. شریک‌رادی از این رفتار در منابع علمی یافت می‌شود. حتی در سازمان‌های بین‌المللی که انتشار نمی‌رود تحت تاثیر قدرتمندان قرار گیرند دیده می‌شود که گروهی از نخبگان به اصطلاح علمی فرایندهای سیاست‌گذاری را در چنبره قدرت خود گرفته‌اند. آن‌ها ممکن است پژوهش‌های مرتبط با یک موضوع را به منظور دستیابی به نتایج مورد نظر در جهت خاصی هدایت کنند یا از انتشار یافته‌های پژوهش‌های مغایر با منافع‌شان ممانعت کنند یا در صورت انتشار، یافته‌ها را دستکاری کنند یا در آن‌ها به طور جای تردید ایجاد کنند. به هر حال، اگرچه در همه جا، از کشورها گرفته تا سازمان‌های بین‌المللی، صاحبان قدرت تلاش می‌کنند همواره دور میز سیاست‌گذاری بنشینند و هرگز حاضر نیستند از منافع سیاست‌های مهم ملی یا بین‌المللی چشم‌پوشی کنند، ولی به نظر می‌رسد در سال‌های اخیر در بیشتر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی به تدریج صدای نمایندگان بیشتری از گروه‌های ذینفع شنیده می‌شود. با وجود این، نمی‌توان شرایط ایده‌آلی را برای سیاست‌گذاری تعریف کرد که در آن از تشخیص مشکل تا تدوین، اجرا و ارزشیابی سیاست راه همواری طی شود. میدان سیاست‌گذاری میدان تصادم قدرت و تضاد منافع است.

فرایند سیاست‌گذاری از تصمیم‌گیری منطقی تبعیت نمی‌کند. معمولاً سیاست‌گذاران به اطلاعات کامل و بدون نقص مرتبط با یک مشکل و روش‌های حل آن دسترسی ندارند و اغلب تحلیل جامعی از زمینه بروز مشکل به عمل نمی‌آورند. در بهترین

شرایط ممکن از اطلاعات در دسترس استفاده می‌کنند. یعنی سعی می‌کنند براساس اطلاعات ناقص تصمیمات منطقی بگیرند. از طرف دیگر گفته می‌شود که سیاست‌ها براساس اطلاعات کامل یا ناقص اتخاذ نمی‌شوند بلکه به تدریج از درون شرایط ظهور پیدا می‌کنند و همچنان که گفته شد فرایند سیاست‌گذاری چندان هموار نیست و بازی قدرت در آن این فرایند را مبهم و غیرشفاف می‌کند.

بیشتر سیاست‌ها به دلیل تامین منافع عده‌ای و نادیده گرفتن منافع دیگران با مقاومت مواجه می‌شوند. کسانی که از منافع یک سیاست بی‌بهره‌اند یا آن را در تضاد با منافع خود می‌بینند سعی می‌کنند در وحله اول آن سیاست را نامناسب و مغایر با منافع جامعه جلوه دهند و در وحله دوم آن را رقیق‌تر و ضعیف‌تر کرده با بن‌بست مواجه سازند. همین دلیل است که بیشتر سیاست‌ها در حد سیاهی بر روی کاغذ باقی می‌ماند یا متوقف شده و فراموش می‌شوند. کسانی که تصور می‌کنند برای حل یک مشکل بهترین سیاست ممکن را اتخاذ کرده‌اند باید بدانند که مشکلات امروز سازمان‌ها، شرکت‌ها و جهان از بهترین سیاست‌های ممکن در دهه‌ها و سده‌های گذشته ناشی شده‌اند. زیرا که سیاست‌ها ممکن است مشکل را از جایی به جای دیگری منتقل کنند یا مشکل را به طور موقت حل کنند یا حتی مشکل را تشدید و یا مشکلات جدیدی را در زمان‌ها و مکان‌های دورتری ایجاد کنند. بنابراین اگر در سیاست‌گذاری پیچیدگی سیستم‌ها، رفتار غیر قابل پیش‌بینی آن‌ها و حلقه‌های بازخورد فراوانی که موجب می‌شوند یک سیستم رفتارهای غیرمنتظره و شگفت‌انگیزی داشته باشد نادیده گرفته شوند، سیاست اتخاذ شده نخواهد توانست مشکل مورد نظر را حل کند، بلکه در برابر مشکلات جدیدی را ایجاد خواهد کرد.

سیاست‌ها ممکن است چهره آشکار و نیز چهره‌های پنهان داشته باشند. چهره آشکار آن‌ها چیزی است که اعلام می‌شود ولی چهره پنهان یک سیاست را باید از رفتار سیاست‌گذاران استنباط کرد. برای مثال، اگر دولتی اعلام می‌کند که حفظ محیط زیست یکی از اولویت‌های مهم کشور است ولی در عمل برای اجرای سیاست‌ها بودجه تخصیص نمی‌دهد، اولیتی به حفظ محیط زیست قائل نیست. کافی است که شما روزنامه‌ها و نشریات روزانه را ورق بزنید، موارد بی‌شماری از سیاست‌ها را پیدا خواهید کرد که علی‌رغم اعلام پرسروصدا، راکد مانده‌اند. لذا تدوین یک سیاست به معنی باور به آن نیست. در نهایت، آنچه اجرا می‌شود سیاست واقعی است نه آنچه اعلام می‌شود.

گستره طب مبتنی بر شواهد در جهان و جذابیت موضوع در خارج از مرزهای پزشکی به تدریج علمای سایر رشته‌ها از جمله مدیریت را نیز به استفاده از شواهد در تصمیم‌گیری‌ها علاقه‌مند کرده است. در سال‌های اخیر عبارت‌های «مدیریت مبتنی بر شواهد» و «سیاست‌گذاری مبتنی/ آگاه از شواهد» رواج یافته‌اند. اگرچه در پزشکی کاربرد شواهد به یک هنجار رفتاری تبدیل شده است، ولی استفاده از شواهد در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و سیاستی خیلی آسان به نظر نمی‌رسد. با وجود این، بحث درباره کاربرد شواهد در مدیریت و سیاست‌گذاری می‌تواند -مدار، باشد اگرچه به دلیل چالشی بودن عالم سیاست‌گذاری توفیق در این زمینه حداقل در کوتاه‌مدت -مقدور نخواهد بود. این بدین معنی است که راه درازی در پیش است تا بتوان صاحبان قدرت و عالمان تولیدکننده شواهد را در کنار هم قرار داد.

راه اجرای سیاست‌های علمی هنوز هم منابع علمی در باره منافع و محدودیت‌های اجرای از «بالا به پایین» و اجرای از «پایین به بالا» بحث دامنه‌داری می‌کنند. اگر سیاستی آمرانه از بالا -پایین اجرا شود شاید نتواند به قدر کافی از پشتیبانی و حمایت سطوح پایین برخوردار باشد. همچنین اگر سیاست زیربسط با منافع سطوح پایین در تضاد باشد احتمال اجرایی شدن آن کم خواهد شد. عملاً ممکن است اجرا با حدت و شدت شروع شود ولی پس از اندکی کاملاً متوقف گردد. اجرای پایین به بالا نیز خالی از مشاغل نیست شاید اگر سطوح پایین فرایند سیاست‌گذاری مشارکت داشته باشند و سیاست‌مداران شده نظرات آن‌ها را منعکس نماید، احتمال بیشتری دارد که آن سیاست با کمترین واکنش اجرایی شود. بنابراین باید بین این دو تلفیق و تعادل ایجاد شود، ولی نحوه تلفیق و ایجاد تعادل چیزی است که ممکن است به آسانی انجام نگیرد.

به فرض اینکه سیاستی به هر طریق ممکن اجرا شد، لازم است پیامدهای آن تحلیل شود تا مشخص شود چه پیامدهایی داشته است و چرا و چگونه این پیامدها به وجود آمده‌اند. حقیقت این است که تحلیل سیاست نیز یا به طور معمول انجام نمی‌گیرد یا به صورت ناقص انجام می‌گیرد. در نتیجه ممکن است از یادگیری ناشی از تحلیل سیاست‌ها محروم شویم که خسارت جبران ناپذیری است.

نکاتی که توضیح داده شد و بسیاری از نکات مرتبط با سیاست‌گذاری که

اشاره نشد- همه گواهی می‌دهند که فرایند سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها از ابتدا تا انتها با ابهامات، چالش‌ها و دشواری‌های زیادی مواجه است. رفع ابهامات، مواجهه با چالش‌ها و عبور از دشواری‌ها به سهولت امکان‌پذیر نیست. این ماهیت سیاست‌گذاری است و گریزی از آن نیست. در عین حال، همین ابهامات، چالش‌ها و دشواری‌ها زیبایی‌هایی را در عالم سیاست‌گذاری خلق می‌کنند و جذابیت‌هایی را ایجاد می‌کنند که عده زیادی از افراد از همه رشته‌ها و مشاغل را وارد عالم سیاست‌گذاری می‌کنند.

این کتاب درباره کاربرد شواهد در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، به ویژه تصمیم‌گیری‌های سیاستی است. کتاب حاضر مقدمه‌ای کوتاه بر سیاست‌گذاری آگاه از شواهد در حوزه سلامت است. باید یادآوری کنیم که موضوع سیاست‌گذاری آگاه از شواهد در ایران دوران طفولیت خود را می‌گذراند و هنوز در این زمینه تجربه کافی وجود ندارد. دنیا گام‌های اولیه را برداشته است و شاید در سال‌های آتی شاهد پیشرفت‌های قابل توجهی در این زمینه باشیم. به هر حال، اگر چه اغلب، عبارت‌های «سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد» و «سیاست‌گذاری آگاه از شواهد» به جای یکدیگر استفاده می‌شوند، ما در این کتاب از عبارت سیاست‌گذاری آگاه از شواهد استفاده کرده‌ایم. دلیل ترجیح این عبارت این است که در سیاست‌گذاری آگاه از شواهد یافته‌های پژوهشی تنها پایه تصمیم‌گیری یا حتی مهمترین پایه تصمیم‌گیری نیستند. حتی در علوم پزشکی نیز با وجود پررنگ بودن نقش شواهد در تصمیم‌گیری‌ها، عوامل دیگری چون تجربه افراد، تخصص و ترجیحات بیماران نقش مهمی دارند. بنابراین، عبارت «مبتنی بر شواهد» به معنی تصمیم‌گیری براساس شواهد صرف نیست بلکه بدین معنی است که باید در تصمیم‌گیری‌ها هر مقدار ممکن از شواهد علمی استفاده شود. چنانکه اشاره شد در عرصه سیاست‌گذاری علاوه بر شواهد تجربی عوامل بی‌شمار دیگری چون قدرت، علایق، منافع و ارزش‌های گروه‌های مختلف دخیل در فرایند سیاست‌گذاری نقش دارند. شاید استفاده از عبارت «آگاه از شواهد» در زمینه سیاست‌گذاری به جای عبارت «مبتنی بر شواهد»، بتواند نقش شواهد را در کنار عوامل بی‌شمار دخیل در فرایند سیاست‌گذاری بهتر توصیف کند.